

LUND UNIVERSITY

Sicilien, Siqiliya, Sikelö : öppningar till en transnationell historia

Roslund, Mats

Published in:

Kungl. Vitterhets historie och antikvitetsakademiens årsbok

2014

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Roslund, M. (2014). Sicilien, Siqiliya, Sikelö : öppningar till en transnationell historia. I *Kungl. Vitterhets historie och antikvitetsakademiens årsbok* (s. 161-175). Kungliga Vitterhets- historie- och antikvitetsakademien.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

MATS ROSLUND

Sicilien, Siqiliya, Sikelö

ÖPPNINGAR TILL EN TRANSNATIONELL HISTORIA

BLAND DE LÄTT IGENKÄNDA KRISTNA symbolerna på museet i Montpellier drog några dekorerade gravstenar uppmärksamheten till sig. De var prydda med arabisk skrift. Det visade sig att en hel by med muslimska familjer hade bott utanför stadens murar under medeltiden, tillsammans med den sydfranska kristna befolkningen. Orsaken till den muslimska närvaron hittade vi i ett beslut från 1181. Stadens härskare Guilhem VIII bestämde då att vem som helst, oavsett religion eller härkomst, fick undervisa i medicin. Redan tidigare hade muslimska och judiska lärde kommit hit, oliktankande på flykt från almohaderna i Spanien. Effekten av den öppna politiken var att man år 1220 fick en medicinsk fakultet, nu den äldsta i Europa. De döda som gravstenarna täckt deltog i pionjärarbetet.

Materiella kvarlevor som de vi snubblade över på flykt undan julivärmen väcker nyfikenhet. Vi mötte en relativt okänd historia som visar på en mer eller mindre permanent samvaro mellan människor ur två religioner som framställs som ärkefiender. Den fysiska upplevelsen gav möjlighet att reflektera över hur en europeisk identitet ser ut och varifrån vi hämtar inspiration till den i det förflutna.

I denna text kommer jag att vända blicken mot södra Italien. Samtidigt med vår vikingatid var Sicilien en del av den islamiska politiska och kul-

turella världen. Öns centrala belägenhet i Medelhavet gjorde den till en välbesökt och omstridd region. De bysantinska överherrarna fick släppa taget efter att styrkor från Ifriqiya (dagens Tunisien) anfallit år 827, för att sedan under 130 år långsamt etablera sin överhöghet. De förlorade den politiska makten till normanderna under andra halvan av 1000-talet, även om den kulturella traditionen levde kvar i ytterligare 250 år.

Även om Sicilien under islamisk tid förefaller avlägset är det två orsaker till mitt intresse för förhållandena där. En övergripande orsak är behovet av att skriva in andra grupper än den romersk-katolska ”kristenheten” i den europeiska historien. Detta för att vidga förståelsen för kulturarvet som heterogent och varierat, samt studera sociala processer som kan ha allmängiltig relevans. Den andra orsaken ligger närmare en skandinavisk historieskrivning. Människor från norr rörde sig i olika tider och med olika varaktighet i Medelhavsområdet. Resenärernas direkta upplevelser under vistelsen påverkade sedan individer i hemländerna indirekt genom berättelser och föremål som följt med i skeppslasten. Påverkan är inte mätbar, men kunskapen om det främmande bör ha flätats in i en allmän världsbild.

Historieskrivningens begränsningar och möjligheter

Ramverken vi rör oss inom när vi lyfter fram och söker sammanhang i det förflutna konstrueras av det som Klas-Göran Karlsson kallat de genetiska och genealogiska perspektiven (Karlsson 2010, s. 39ff.). Historien uppfattas inom det förra som prospektiv, från ”då” till ”nu”, och som begriplig på sina egna villkor. Inom det genealogiska perspektivet söker vi istället efter mening ur det förflutna för händelser i nuet. Tillbakablickande analyserar vi tillståndet som om vi vore besläktade med aktörerna i dåtiden. Karlsson menar att

... mötet mellan den genetiska och det genealogiska perspektivet kan i analytisk renodling beskrivas i sådana polariserade termer som rekonstruktion och konstruktion (Karlsson 2010, s. 49).

Ett genetiskt och ett genealogiskt perspektiv anger inte geografiskt mått på den sfär som omfattar minne eller konstruktion. I båda perspektiven ligger risken att vi enbart regenererar det närliggande välkända, det som är inkapslat i vårt historiemedvetande eller det som vi tillbakablickande söker efter. Orsaken behöver inte vara chauvinistisk, utan är mer betingad av en metodologisk nationalism som avgör valet av frågeställningar, kategorier och begrepp (Neunsiger 2010, s. 6f.). Att sätta sig in i ett annat områdes kultur och historia, med tillhörande källkritiska aspekter, är nog så komplicerat. För arkeologins del är också tillgången till källorna, samt hur föremål och dokumentation förvaras på kulturarvsinstitutioner, en tröskel som många snubblar över.

Inom ämnet historia har inriktning på globalhistoria och transnationell historia öppnat för nya perspektiv (Eklöf Amirell 2008, Torstendahl 2009, Müller & Rydén 2009, Jarrick & Myrdal 2010). Även om vi inser nödvändigheten av ett globalt perspektiv uppstår frågan om metod och inriktning. Vad är det man jämför? Är analogierna relevanta för frågeställningarna? Kan en forskare gripa över stora geografiska och kronologiska områden utan att förlora djupkunskap? Samtidigt som den metodologiska nationalismen skall ersättas med en transnationell historieskrivning utgår man dessutom från nationer som enheter, eftersom perspektivet i sig förutsätter existensen av stater vars gränser man skall överskrida (Neunsiger 2010, s. 17).

En lösning på låsningen i en metodologisk nationalism utgörs av förskjutningar i perspektiv och metod. Vid komparativa studier inom arkeologin är det vanligt att understryka likheter inom gruppen, liksom skillnader mellan denna och andra grupper. Sökandet efter tydliga mänskliga kulturmönster utifrån materiella lämningar i tiden och rummet genererar ett dualistiskt tänkande och en essentialisering av studiesubjekten. För att fånga upp kulturell transferering kan man istället uppmärksamma blandade stilelement på föremål eller närvaron av främmande objekt.

Ett liknande perspektiv erbjuder en *histoire croisée* (Werner & Zim-

mermann 2006, Marjanen 2009, Neunsiger 2010).* Inriktningen har sin tyngdpunkt i en socio-kulturell och interaktionell historieskrivning. Med detta perspektiv korsas och flätas förhållanden samman och görs beroende av varandra på nya sätt, vilket i sin tur skapar nya frågeställningar och uppmärksammar dolda områden av historien. Nya sammanfogade händelser eller processer genererar oförutsedda aktiviteter i de gamla kontexterna. Begrepp som används i en del av världen får en annan innebörd när de hamnar i nya sociala sammanhang. Därför är begrepp, kontext och observatörens relation till dem viktiga för studier med perspektiv hämtat ur en *histoire croisée*. Sammanflätningen får en fortsatt aktualitet genom att uppmärksammas och följas som en process i den nya kontexten. Ur en europeisk synvinkel kan perspektivet

... open up promising lines of inquiry for the writing of a history of Europe that is not reduced to the sum of histories of member states or their political relations, but takes into account the diversity of transactions, negotiations, and reinterpretations played out in different settings around a great variety of objects that, combined, contribute to shaping a European history 'à géométrie variable' (Werner & Zimmermann 2006, s. 43).

Hur påverkar en *histoire croisée* vår bild av det förflutna? Inom arkeologin har diffusion över långa avstånd varit förklaring till förändring sedan 1800-talet. Idag behöver vi analytiska redskap för att tydligare förstå processerna bakom spridningskartorna. Hybridisering är ett sociologiskt begrepp som får historisk kropp genom materiella uttryck. Föremål har en tendens att föras bortom sin egen kontext, att skapa relationer som omtolkas och integreras hos nya grupper av människor. I min egen forskning är just begreppet hybriditet en väg ut ur en metodisk nationa-

* Artikeln är skriven inom projektet ”Böckernas Folk – islamiska och judiska perspektiv på medeltidens Europa”, stött av Riksbankens Jubileumsfond. Deltagarna Anders Andrén, Mohammad Fazlhashemi och författaren har valt att pröva begreppet *histoire croisée* på de områden och perioder projektet omfattar. ”Böckernas Folk” startade i januari 2014.

lism. Hybridisering ligger dessutom nära en *histoire croisée* på ett analytiskt plan, eftersom resultaten av sammanflätningen kan avläsas som nya fysiska uttryck med ursprung i de två eller flera områden som studeras. Det är dock viktigt att inte se hybridiseringen som ett slutresultat, en infertil stabil blandning, utan som en fortsatt process mot nya korsningar (Werner & Zimmermann 2006, s. 38). För arkeologin är hybridisering ett metodiskt grepp för att möjliggöra interkulturella studier, eftersom källorna är stumma fysiska objekt.

Men fokus på begrepp innebär inte ett övergivande av historiska förlopp för en *histoire croisée*. Ett enkelt exempel utgörs av överregionala politiska handlingar som fick oförutsedda regionala konsekvenser. Kejserarna i det tysk-romerska riket försökte kontrollera sin domän genom ständiga resor, i sin strävan att hålla samman en politiskt splittrad landmassa. Vistelserna var mest förlagda i norra delen av riket, men tidvis sökte de sig över Alperna för att försvara sina undersåtar eller slå ner politiska motståndare. Frånvaron kunde få konsekvenser på hemmaplan. När Otto II drog med en stor här till Italien år 982 fanns den elboslaviske hertigen Mistivoi med som vasall. Ett av syftena med expeditionen var att markera rätten till de bysantinska delarna av Italien och hindra en islamisk expansion. Det ödesdigra mötet med emiren Abu l-Qasim på slagfältet vid Crotone i Kalabrien slutade med förlust för Otto. Makthavarnas frånvaro i norr skapade emellertid ett tillfälle för den elboslaviska stamfederationen liutizerna att organisera ett motstånd mot tysk-dansk överhöghet. Året efter dog Otto II och hans vasall Mistivoi anslöt sig till upproret som 983 bröt den kristna expansionen österut. Förlusten han sett med egna ögon i det soldränkta Syditalien fick honom att våga bryta alliansen.

Siqiliya – en islamisk kulturfär mot en bysantinsk fond

Sicilien är en region där en mosaik av grupper tvingades förhålla sig till varandra och där kulturell hybridisering uppstod. Under en lång period var man en politisk, religiös och kulturell del av den muslimska världen.

Förhållandena är dåligt kända i Skandinavien. När Sture Linnér 1999 publicerade en historisk översikt om ön tillägnade han de femhundra åren av islamisk påverkan endast tre sidor (Linnér 1999). För honom var det grekiska arvet viktigast, även om normanderna fick en roll i boken som aspiranter på det bysantinska riket. Båda perioderna blir lätt förblindande med framstående byggnadsverk i landskapet, men troligen avgjorde Linnérs stora intresse för de hellenska och bysantinska kulturfärderna ämnesvalet.

I den italienska historieskrivningen är perioden inte glömd. Redan under 1800-talet samlade sicilianaren Michele Amari in arabiska skriftliga källor och epigrafiska rester (Amari 1854–1868). Amaris *Storia dei musulmani di Sicilia* i tre volymer är fortfarande ett omistligt standardverk. Han samlade och skrev i en tid då enandet av Italien var en brännande dagspolitisk realitet, vilket gör att forskare idag pekar på möjliga övertolkningar i regionalpolitisk anda.

Sedan 1990-talet har forskningen på det islamiska Sicilien långsamt rört sig framåt, med särskild expansion inom arkeologin under de senaste 10 åren. Gemensamma insatser från italienska, franska och engelska historiker och arkeologer har ökat kunskapen om politik, sociala processer och kulturella uttryck (Bresc 1986, Maurici 1999, Molinari 1997, Johns 2002, Metcalf 2009, Molinari 2004, 2010a, 2010b, Nef 2004, Chiarelli 2011, Nef 2013). Bysantinsk-islamisk arkeologi på Sicilien är alltså en relativt ung inriktning. Trots det kan vi få en bild av processen och resultaten av den politisk-religiösa förändringen under islamisk tid (se karta fig. 1).

Erövrarna av Sicilien var en mycket heterogen grupp. Incitamentet till krigståget kom till exempel inte från den islamiska världen, även om man länge gjort raider mot öarna och italienska fastlandet. Istället var det Euphemius, en bysantinsk amiral, som begärde och fick hjälp med att avsätta den lokale kejsarlige makthavaren. År 827 fick han stöd av *qadin* Asad ibn al-Furat från Kairouan i dagens Tunisien. En styrka landade vid Mazara på sydvästra Sicilien. Euphemius antog att han skulle

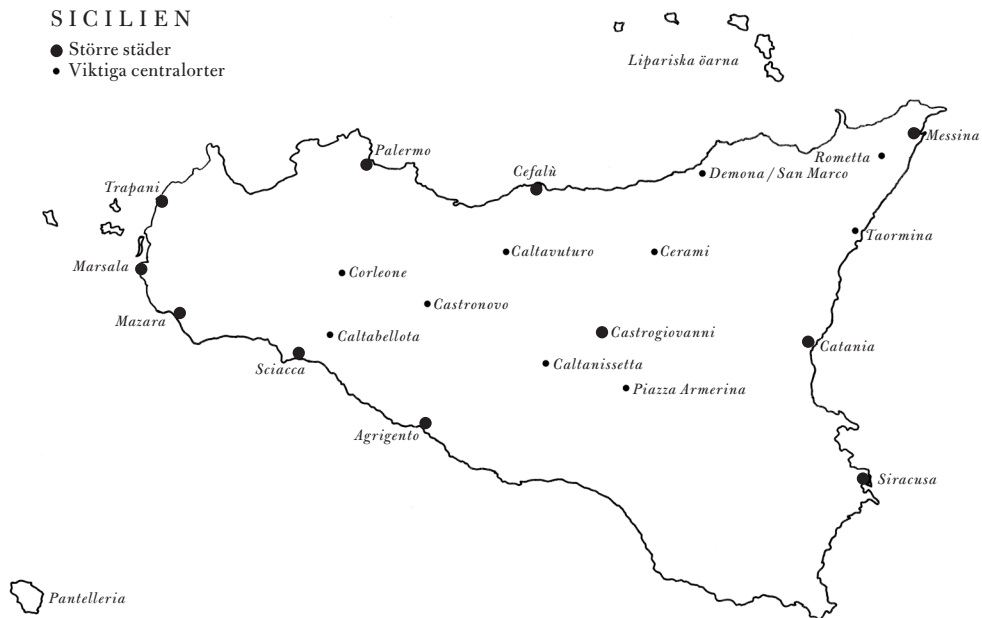

FIG. 1. Sicilien under islamisk överhöghet ca 827 till 1090. Karta författaren.

bli insatt som härskare, men istället etablerade den aghlabidiska dynastin sin överhöghet. Erövringen mötte starkt motstånd och var inte fullbordad förrän man tagit Rometta i oktober 964.

Den politiska och ekonomiska utvecklingen under islamiskt styre kan grovt indelas i tre perioder. Efter erövringen 827 besattes de västra delarna snabbt av aghlabiderna. De inrättade en militär territoriell organisation baserad på befälhavare inom *jund* (hären). Redan i sammansättningen av de nya herrarna ser vi framtidens mångfasetterade befolkning. Där samsades bysantinare, araber, berber, perser, muslimer från Kreta, slaver från Balkan och trupper från Afrika söder om Sahara.

Intressant nog vidmakthöll man stamtillhörighet under en lång tid och uppror mot öns guvernörer och emirer organiserades ur den. Efter en första orolig erövringsfas baserad på en krigsekonomi kom man under fatimidisk överhöghet från 909 till 965. Perioden blev Siqiliyas guldålder med kontrollerad administration och handel som fyllde på kassakistorna. Från slutet av 900-talet var fatimidernas intresse riktat bort från Ifriqiya och mot det rika Misr, Egypten. Den kalbidiska ätten sattes då som guvernörer på ön. Stabiliteten ersattes av en *taifa*-period ("fraktion"), då ön föll ner i uppslitande inbördes stridigheter. I slutskedet av perioden anlände normanderna som legosoldater under emiren Ibn al-Thumna av Syracusa. Efter en kort tids samarbete tog normanderna över makten 1060/91, helt i linje med vad de aghlabidiska erövrarna gjorde efter att initialt ha stöttat Euphemius planer tvåhundra femtio år tidigare.

Det starkaste islamiska inflytandet låg i väster vid Trápani, Marsala och Palermo, i den del av landet som kallas Val di Mazara. Här finner vi också de tydligaste resterna efter berberinflytande, med ortnamn som anknyter till klaner som Karkud, Malila och Miknasa. I sydöst låg Val di Noto som var övervägande kristet och i nordöst det starkt bysantinska området i Val Demone. Det tog närmare 130 år innan dessa nordöstra delar av Sicilien var helt erövrade.

Gemenskapen var relativt svag inom det muslimska lägret. Fientligheter fanns mellan de arabiska och berbiska grupperna, mellan dessa och den ortodoxa ursprungsbefolkningen och mellan makthavarna på Siqiliya och i Ifriqiya. Härskarna på Sicilien verkar emellertid ha varit tolerant gentemot islams olika inriktningar av shiiter, sunni och ismailiter. Geografen Ibn-Hawqal som reste genom Palermo vid 900-talets slut irriterade sig på att stadsborna inte betedde sig som riktiga muslimer. Observationerna färgades av hans stränga syn på muslimskt korrekt beteende. De var lata, åt för mycket, luktande lök, drack vin och tog individuella initiativ till moskébyggen. Enbart i Palermo fanns 300 stycken (fig. 2). Särskilt upprörd blev han över landsbygdens giftermålstraditio-

FIG. 2. Kolonn i portalen till katedralen i Palermo bärande arabisk skrift med citat ur Koranen. Återbruket av byggnadsdetaljen ger en inblick i de överlagrande traditionerna. Kolonnen var ursprungligen från en antik romersk byggnad. Den har troligen därefter använts i en bysantinsk kyrka som senare byggts om till moské. Slutligen placerades den i ingången till den romersk-katolska domen. Foto författaren.

ner. Muslimska män gifte sig med kristna kvinnor, med följd att sederna blandades under samma tak. Han noterade nämligen att barnen fick religiös tillhörighet utifrån respektive förälders tro. Kanske uppmärksammade han en blandad kultur som vuxit fram som en särskild siciliansk hybridiserad livsstil? Den ursprungliga befolkningen utsattes samtidigt för viss repression. Minoriteterna betraktades som *dhimmis* (skyddade minoriteter) och betalade en särskild skatt, *jizya*, förutom den generella fastighetsskatten. Man fick inte heller bygga nya kyrkor eller missionera.

Det politiska styret över Siqiliya varierade genom de tre huvudperioderna. Några generella drag kan ändå skisseras. Till skillnad från de kristna områdena i Europa feodaliserades inte ön. Makten utgick från rika släkter med säte i städerna, ett kulturmönster som följt med sedan de tidiga erövringarna av det bysantinska Syrien. Myntningen var centraliserad. Under fatimiderna byggdes en befäst administrativ stadsdel i Palermo (*Khalisa*) och kustnära borgar (*Ribat*) med permanent boende heliga krigare etablerades av centralmakten. De viktigaste tecknen på en kontrollerad överhöghet är centralisering av skatt och lag. Företrädarna ute i provinsen (*shayks*) samlade in skatter för centralmaktens räkning, även om en rännil av mynt hamnade i den egna kistan. Den dömande makten låg i händerna på *qadis* tillsatta av centralmakten i Palermo. På så sätt lämnade man inte ut mynträtt, skatteintäkter och jurisdiktion till vasaller som i de romersk-katolska delarna av Europa. Trots denna principiellt befästa ordning var det under långa perioder svårt att upprätthålla centralmakten. Ständiga interna uppror, en bysantinsk majoritetsbefolkning som levde enligt sina regler och lokala islamiska grupper som klättrade mot toppen, problematiserar bilden av en allsmäktig överhet baserad i Palermo. För samtliga perioder och makthavare gällde att man undvek att störa jordbruk, boskapsskötsel och varuhandel eftersom beskattningen av dessa verksamheter var basen för den fiskala ekonomin.

Förändringarna fick effekter på vardagslivet. Skatten på dragdjur togs bort och man reformerade den landbaserade taxeringen. Den blev lägre än under bysantinsk tid vilket stimulerade till nyodling. Man byggde

underjordiska bevattningssystem (*qanat*) för att täcka vattenbehovet i Palermo och på landsbygden. Samtidigt fortsatte man att använda de romerska avloppssystemen. En stor del av ekonomin baserades nämligen på vattenkrävande trädgårdsodling. Bomull, hampa, apelsiner, citroner, dadlar, pistagenötter, sockerrör och kvarnar för raffinering av dem, mullbärsträd med silkesmaskar, papyrus och sumac för garvning gav rikedom, men krävde planering.

Tydliga handelskontakter hade man med städer i Ifriqiya och med Fustat/Kairo. Det islamiska maktövertagandet påverkade relationerna med det kristna fastlandet. Ekonomin utvecklades ändå i samklang med de italienska städerna Salerno, Amalfi och Neapel. De anpassade sig med egna imitationer dessutom till det mynt, *tarí*, som gällde på Siqiliya och i östra Medelhavet. Med sin placering vid Medelhavets smalaste passage, samt på vägen mellan Egyptens och Marockos rika handelsstäder, blev ön viktig att besöka. Vi kan följa de interregionala handelskontakterna under 900- till 1100-talet genom fynd av sicilianska amforor för vin och andra varor. De hittas längs medelhavskusten från Arles, Marseilles och Cannes i norr, på Sardinien, i städerna längs med de liguriska och tyrrenska kusterna och i Sabra Mansuryya i Tunisien (Molinari 2010a, Molinari 2010b, s. 239).

Just i keramiken kan vi studera nya former som förändrade vardagen i de sicilianska hushållen. Kannor för upphällning av vätskor blev försedda med ”filter”, nät av keramik, som höll insekter borta (fig. 3). Glaserade skålar av samma typ som i Raqqada i Tunisien hittas i städerna. Oljelampor med sitt ursprung i Ifriqiya är ett gott exempel på de fysiska effekterna av en *histoire croisée*. I en förenklad indelning skulle lamporna ses som ”islamiska” eftersom de inte använts på Sicilien före aghlabidernas erövring. Däremot fanns de i hushållen på nordafrikanska fastlandet söderut under bysantinsk tid. Detta innebär att en ”bysantinsk” föremålstyp exemplifierar ett förändrat kulturellt mönster under islamiskt styre, en överföring av kultur som inte låter sig fångas i förenklade etnisk-religiösa termer.

FIG. 3. Grönglaserad kanna med två handtag och keramiknät som skydd i halsen. Zizamuseet i Palermo. Foto författaren.

I början av 1000-talet började det politiska sönderfallet för Siciliya. År 1072 hade normanderna erövrat Palermo, och 1091 höll de hela ön. Den islamiska befolkningen fanns kvar, men från 1130-talet minskade dess inflytande samtidigt som det syditalienska fastlandet sammanfogades politiskt med ökungadömet. Fredrik II förflyttade vid mitten av 1200-talet stora grupper av muslimer till Lucera i Apulien efter många år av inbördeskrig. Där etablerade de ett väl fungerande samhälle med viktiga positioner inom kejsardömet. Det slutliga dråpslaget kom år 1300 när Charles II av Anjou tvingade Luceras muslimer att lämna över sina rikedomar. Sålda som slavar fick de se den sista moskén i Italien rivas och ersättas med en katedral instiftad till den Heliga Jungfrun, Santa Maria della Vittoria.

Mediterrana nedslag under vikingatid och tidig medeltid

Det existerade regelbundna kontakter mellan medelhavsområdet och Skandinavien under samma tid som islamiska grupper bodde på Sicilien. En grupp nordbor rörde sig enligt islamiska källor längs kusten på den Iberiska halvön och upp till Rhône mynningen under 840- och 850-talen, samt åren 964 och 971 (Stefánsson 1908–09, Christys 2013). Kontakterna mellan Medelhavet och norra Europa förstärktes under 1000-talet. Runstenar i Uppland talar om män som varit i ”Langbardalands”. Så benämndes de italienska landskapen Apulien och Basilicata, efter det bysantinska *thema* (distriktet) Langobardia. De stred i olika omgångar som väringar i den bysantinska kejsrliga hären mot normandiska och muslimska trupper. Mest känd är den grupp som leddes av Harald Hårdråde och den bysantinska generalen Georgios Maniakes på Sikelö åren 1037 till 1042. Mer fredliga resenärer var de pilgrimer som från slutet av 1000-talet började söka sig till Medelhavsområdet.

Kontaktytan mellan skandinaviska resenärer och islamiska grupper är smal, men effekterna av den satte spår i norr. För egen del ser jag intresset för det bysantinska-islamiska Sicilien som en möjlighet att dra Medelhavet över Alperna, att medvetandegöra skandinaviska läsare, studenter och forskare om en parallell värld, samtida med vår vikingatid och tidiga medeltid. Främst är det hybridiseringsprocesserna i ett samhälle med olikartade, i religiöst, socialt och kulturellt avseende, tänkande människor som lockar. I den mångfasetterade situationen på Sikelö kan nordisk arkeologi och historieskrivning få erfarenhet av hur och när samvaron fungerade, och när den inte gjorde det. Bortom normativ och förenklad mångkulturell retorik kan vi genom nya rön förstå hur en fungerande vardag manipulerades i politiskt syfte, då som nu.

Inträdesföredrag den 5 november 2013

REFERENSER

- AMARI, M. 1854–1868. *Storia dei musulmani di Sicilia*, 3 vol. Firenze.
- BRESC, H. 1986. *Un monde méditerranéen. Economie et société en Sicile, 1300–1450*. 2 vols. École Française de Rome; Palermo: Accademia di Scienze, Lettere e Arti di Palermo.
- CHIARELLI, L.C. 2011. *A history of Muslim Sicily*. Midsea Books: Santa Venera.
- CHRISTYS, A. 2013. *The Vikings in the South through Arab eyes*. (www.academia.edu/3117120/The_Vikings_in_the_South_through_Arab_eyes). 2014-03-07.
- EKLÖF AMIRELL, S. 2008. Den världshistoriska vändningen. Möjligheter och problem i relation till svensk historisk forskning. *Historisk Tidskrift* 128:4, 647–668.
- JARRICK, A. & MYRDAL, J. 2010. Globalhistoria och forskning om långa förlopp. *Historisk Tidskrift* 130:4, 615–641.
- JOHNS, J. 2002. *Arabic administration in Norman Sicily: The royal diwan*. Cambridge University Press: Cambridge.
- KARLSSON, K-L. 2010. *Europeiska möten med historien. Historiekulturella perspektiv på andra världskriget, förintelsen och den kommunistiska terrorn*. Atlantis: Stockholm.
- LINNÉR, S. 1999. *Sicilien. Strövtag i rummet och tiden*. Norstedt: Stockholm.
- MARJANEN, J. 2009. Undermining methodological nationalism: *Histoire croisée* of concepts as transnational history. I Albert, M., Bluhm, G., Helmig, J., Leutzsch, A & Walyter, J., *Transnational political spaces. Agents – Structures – Encounters*. Reihe Historische Politikforschung 18. Campus Verlag: Frankfurt/New York, s. 239–263.
- MAURICI, F. 1999. *Breve storia degli Arabi in Sicilia*. Flaccovio Editore: Palermo.
- METCALF, A. 2009. *The muslims of medieval Italy*. Edinburgh University Press: Edinburgh.
- MOLINARI, A. 1997. *Segesta II. Il castello e la moschea (scavi 1989–1995)*. Flaccovio Editore: Palermo.
- MOLINARI, A. 2004. La Sicilia islamica: riflessioni sul passato e sul futuro della ricerca in campo archeologico. *La Sicile à l'époque islamique. Questions de méthode et renouvellement récent des problématiques*. Mélanges de l'École Française de Rome, Tome 116–1. École Française de Rome: Rome.
- MOLINARI, A. 2010a. La ceramica siciliana di X e XI secolo tra circolazione internazionale e mercato interno. I Gelichi, S. & Baldassarri, M. (red.), *Pensare/Classificare. Studi e ricerche sulla ceramica medievale per Graziella Berti*. All'Insegna del Giglio: Firenze, s. 159–171.
- MOLINARI, A. 2010b. Paesaggi rurali e formazioni sociali nella Sicilia islamica, normanna e sveva (secoli X-XIII), *Archeologia Medievale*, XXXVII, 229–246.

- MÜLLER, L. & RYDÉN, G. 2009. Nationell, transnationell eller global historia? Replik till Stefan Eklöf Amirell och Rolf Torstendahl. *Historisk Tidskrift* 129:4, 659–667.
- NEF, A. 2004. Jalons pour de nouvelles interrogations sur l'histoire de la Sicile islamique: les sources écrites. *La Sicile à l'époque islamique. Questions de méthode et renouvellement récent des problématiques*. Mélanges de l'École française de Rome, Tome 116–1. École Française de Rome: Rome.
- NEF, A. (red.). 2013. *A Companion to Medieval Palermo. The History of a Mediterranean City from 600 to 1500*. Brill: Leiden.
- NEUNSIGER, S. 2010. Cross-over! Om komparationer, transferanalyser, *histoire croisée* och den metodologiska nationalismens problem. *Historisk Tidskrift* 130:1, 3–24.
- STEFÁNSSON, J. 1908–1909. The Vikings in Spain. From Arabic (Moorish) and Spanish sources. *Saga Book of the Viking Club*, 6, s. 31–46.
- TORSTENDAHL, R. 2009. Idén om global historia och den transnationella trenden. *Historisk Tidskrift* 129:2, 235–240.
- WERNER, M. & ZIMMERMANN, B. 2006. Beyond comparison: *histoire croisée* and the challenge of reflexivity. *History and Theory* 45. s. 30–50.